

Predgovor

V gospodarskem zgodovinopisju je povsem jasno, da je vsaka gospodarska aktivnost pogojena z uporabo določenega energetskega vira. Lahko celo zapišemo, da viri in načini zajemanja energije in njihovo spreminjanje skozi čas določajo gospodarsko in socialno strukturo različnih družb. Kot zahteven tehnološki, gospodarski, ekološki in socialni proces so načini in vsebine energetske oskrbe tudi močno vplivali na strukturo ekonomije in družbe. Problem visoke energetske odvisnosti odločilno zaznamuje sodobne družbe in njene strategije gospodarskega in družbenega razvoja. Stabilna energetska oskrba je zanesljivo več kot zgolj tehnološka ali gospodarska paradigma. Dejstvo je, da je ni mogoče zvesti na tako ozke kategorije, sčasoma je namreč postala način življenja.

Pri raziskovanju slovenske gospodarske zgodovine vprašanja energije in energetske oskrbe niso bila opredeljena kot pomemben raziskovalni problem. Obravnavalo se jih je vzporedno, predvsem na primeru premoga, pa še tam bolj s stališča količin izkopa ali rudarjev s stališča komunističnega koncepta delavskega razreda. Povsem so izostali poudarki korelacije med energetskimi viri, a tudi poskusi umeščanja raziskovalnih vprašanje energije, virov in preskrbe v širši družbeni in gospodarski kontekst.

Zavedajoč se tega smo pred leti, z združenimi močmi kolegov, zgodovinarjev z Inštituta za novejšo zgodovino in Zgodovinskega inštituta Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, začeli s projektom Strategije in prakse energetske oskrbe Slovenije. V spletu srečnih okoliščin je projekt v letih 2011–2014 finančno podprla Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Pričujoča monografija predstavlja rezultate tega projekta. Med nastajanjem projekta smo objavljali le posamezne, delne rezultate dela. Obdelanih vsebin v obliki različnih delovnih študij pa je bilo bistveno več. Pričujoča monografija je nastala s povzemanjem, priredbo in povezovanjem teh študij. Z njo želimo zgodovinarski in drugim zainteresiranim javnostim predstaviti historične gospodarske in družbene vidike uporabe različnih energentov v slovenskem prostoru: lesa, vode, premoga, elektrike, nafte in plina.

V zasnovi je monografija razčlenjena na dve osnovni ravni. Prva zajema kronološki, druga vsebinski vidik, obe pa se prepletata. V koordinatah časa posamezne obravnave v monografiji zamejuje trajanje zadnjih dveh stoletij, 19. in 20. stoletja. Obe stoletji povezuje sicer zamudniška in počasna modernizacija gospodarske in družbene strukture, tudi modernizacija energetske oskrbe z enakimi razvojnimi lastnostmi. Časovna zamejitev monografije sledi ustaljenim členitvam zgodovinskih obdobj v slovenski historiografiji. Je tudi smiselna in vsebinsko utemeljena, saj opozarja na prevladujoče prakse energetske oskrbe. Hkrati pa v časovni perspektivi nazorno izpostavlja temeljni prehod, ki se je zgodil na Slovenskem po drugi svetovni vojni, prehod iz energetske neodvisnosti v zunanjo energetske odvisnost, iz decentralizirane v centralizirano metodo energetske oskrbe v skladu s tehnološkimi in družbenopolitičnimi zahtevami. S prestrukturiranjem energetske potrošnje in prehodom na uporabo nafte in zemeljskega plina, kar se je v polnem obsegu pojavilo v desetletjih po drugi svetovni vojni, se ni spremenila samo struktura ekonomije, temveč tudi energetska bilanca Slovenije in struktura zunanjetrgovinske menjave. Kakor se je Slovenija približevala industrijski družbi, tako je izgubljala energetske neodvisnosti, ki je značilnost agrarnih družb. Temu je bilo treba prilagoditi strategijo gospodarskega in socialnega razvoja.

Prispevke v monografiji smo pisali glede na postopno opuščanje enostranske energetske oskrbe in nadomestno prakso sočasne uporabe več različnih virov energije. Gre torej za postopnost preoblikovanja različnih platform energetske oskrbe in virov ter postopno diverzifikacijo energetske oskrbe. Tako lahko v posplošeni shemi 19. stoletje energetske označimo kot dobo lesa (in njegovega derivata oglja) in premoga, ki poganjata industrijsko revolucijo. V prvi polovici 20. stoletja sobivata in se prepletata premog in elektrika. Nagel industrijski in prometni razvoj po drugi svetovni vojni pa v gospodarstvu močno okrepi še pomen nafte in zemeljskega plina ter ju pridruži že uveljavljenim načinom izrabljanja pogonskih moči premoga in elektrike. Vsebinsko monografijo zaznamuje ločevanje med tradicionalnimi in modernimi energetske viri, katerih uporaba sledi splošnim razvojnim potezam slovenske družbe in gospodarstva. S tematizacijami energentov smo želeli nakazati interakcijo in soodvisnost med posameznimi energenti ter med strukturo in dinamiko gospodarskih in socialnih sprememb v slovenskem prostoru. Kot v drugih primerih slovenskega gospodarskega in družbenega razvoja je tudi za energijo oziroma uporabljane energetske vire mogoče zatrditi, da so bili na eni strani gibalo, na drugi pa posledica družbenih in gospodarskih sprememb.